

Materiály

Z třech novinových článků napsaných ve třech různých desetiletích je dobře patrné, co bývalý koncentrační tábor znamenal pro obyvatele obce Flossenbürg.

Přečtěte si novinové články a vypracujte s nimi spojené úkoly. Dělejte se poznámky.

„V plánu jsou další investice. Firma Hofstätter und Co. chce postavit pět velkých výrobních hal. Nedostatek kvalifikovaných pracovních sil“, in: Oberpfälzer Nachrichten, 5. 10. 1978.

- Poreferuj, jak byl využíván areál bývalého koncentračního tábora.
- Popiš, jakou roli sehrála firma Hofstätter und Co. pro Flossenbürg a okolí.
- Ve článku stojí: „Ke stavbě továrny na tomto místě a ještě k tomu v nejzazším pohraničí bylo třeba odvahy.“ Vysvětli tuto větu.
- Posuď, jak asi o firmě Hofstätter und Co. uvažovali obyvatelé Flossenbürgu.

Článek Stefana Voita (bez názvu), in: Der Neue Tag, 30. 4. 1988.

- Vymenuj, jakými způsoby byli obyvatelé a návštěvníci Flossenbürgu o koncentračním táboře informováni.
- Popiš různé postoje, které panují mezi obyvateli obce vůči koncentračnímu táboru Flossenbürg.
- Najdi důvody, které obyvatele obce k těmto postojům vedly.

Kasperowitsch, Michael: „Lidé z lágru. Sídliště na svahu se zastaralou infrastrukturou: areál koncentračního tábora Flossenbürg dnes“, in: Nürnberger Nachrichten, 23./24. 4. 2005.

- Popiš různé druhy využití areálu bývalého koncentračního tábora po válce.
- Pojmenuj důvody, které vedly k zástavbě areálu.
- Vysvětli název článku.
- Vysvětli větu tehdejšího zemského rady Christiana Kreuzera: „Z ‚Údolí smrti‘ se stalo údolí života.“
- Rozmysli si různé argumenty, proč obyvatelé Flossenbürgu uvítali výstavbu v areálu tábora. Svůj úsudek odůvodni.

Úkoly pro vaši skupinu pro přípravu diskuze

Pro závěrečnou skupinovou diskuzi si připravte stručné stanovisko k této problémové výchozí situaci:

Bývalí vězni koncentračního tábora požadují, aby byla plocha s rodinnými domy začleněna do areálu Památníku jako další památné místo.

Vžijte se do role některé z podskupin flossenbürských obyvatel. Zamyslete se nad tím, jak by tuto situaci vnímali a jaké by navrhovali řešení. Pomohou vám v tom informace z novinových článků. Vezměte v úvahu, že jednotliví obyvatelé mohou mít různé názory.

Společně pak vytvořte stanovisko k problémové situaci z pohledu flossenbürských obyvatel. Určete si mezi sebou mluvčího, který bude vaše stanovisko zasupovat v diskuzi. Rozmyslete si otázky, na které byste se chtěli zeptat zástupců ostatních skupin.

„V plánu jsou další investice. Firma Hofstätter und Co. chce postavit pět velkých výrobních hal. Nedostatek kvalifikovaných pracovních sil“, in: Oberpfälzer Nachrichten, 5. 10. 1978.

5. 10. 78

287 Weitere Investitionen sind geplant

Firma Hofstätter und Co. will fünf große Hallen bauen – Mangel an Fachkräften

Flossenbürg. (se) Nur ein paar große, stillgelegte Kamine auf dem langgestreckten Gebäude erinnern an den früheren Verwendungszweck: Wo einst Häftlinge des KZ Flossenbürg im Schweiß ihres Angesichts die Lagerwäsche reinigten, entstand ein moderner Industriebetrieb, das Zweigwerk Flossenbürg der Kehlleistenfabrik Hofstätter und Co.

Es gehörte Mut dazu, an diesem Ort und noch dazu im äußersten Grenzland einen solchen Betrieb aufzubauen, aber an unternehmerischem Mut fehlt es weder Firmenchef Herbert Zerelles, der in Stuttgart und Eggenfelden drei weitere Werke besitzt, noch seinem technischen Leiter Werner Rook, der auch in Flossenbürg die Fäden in der Hand hält.

Man expandiert, und „im Urlaub“, wie Werner Rook es ausdrückte, wurde noch eben schnell eine Million investiert, wodurch die Beschäftigtenzahl auf 155 sichere Arbeitsplätze gesteigert werden konnte. Auf Einladung von Altbürgermeister Wilhelm Höfen, war am Montag MdL Willibald Moser zu Besuch, um sich bei einer Betriebsbesichtigung über den neuesten Stand zu informieren. Und dies ist ein echtes Problem: trotz Arbeitslosigkeit sind in der Holzbranche keine Fachkräfte zu bekommen! „Das Arbeitsamt schickte uns zum Beispiel Leute, die eine teure Umschulung als Elektroniker hatten und diese Arbeit von sich aus nicht annahmen“, resigniert Rook.

Auch MdL Moser meinte, das Arbeitsamt solle besser auf die Wünsche der Kunden eingehen, und Umschulungslehrgänge für die Holzbranche durchführen, wenn der Bedarf vorhanden ist. Die gesamte Fracht wird mit der Bahn befördert. Das Flossenbürger Werk produziert als Zulieferer für die Möbelindustrie monatlich 20 000 Massivholztüren und 40 000 Möbelzierleisten und ist in der Oberpfalz der zweitgrößte Frachtbetrieb der Bundesbahn. Die Arbeitslöhne bringen monatlich 500 000 Mark Kaufkraft ins Grenzland. Die Beschäftigten kommen nicht nur aus Flossenbürg und Floß, sondern auch aus Neustadt und Weiden.

Doch Werner Rook hat weitere ehrgeizige Pläne: Der Endausbau des Werkes sieht fünf große Hallen vor („wenn die Grundstücksfrage klappt“). Eine Halle wurde bereits fertiggestellt, die nächste soll im Frühjahr gebaut werden. Bei der Betriebsbesichtigung konnte Rook seinen Gästen voll Stolz die neue Lehrwerkstatt zeigen. In der 400 Quadratmeter großen, mit modernsten Maschinen ausgestatteten Halle sollen einmal ständig 12 Lehrlinge von einem eigens dafür abgestellten Meister ausgebildet werden. In diesem Jahr wurden bereits vier Lehrlinge eingestellt.

Großes Interesse fand vor allem die brandneue Spritz- und Trockenanlage des Werkes. Technischen „Know-how“ war es denn auch, das Hofstätter und Co zum Branchenführer machte, wie Werner Rook versicherte. Kunstvoll gefräste Massivholzfronten vom „Typ Flossenbürg“ gehen vor allem auch nach Österreich und Frankreich, ja selbst in Island gibt es Kunden.

Překlad článku:

V plánu jsou další investice

Firma Hofstätter und Co. chce postavit pět velkých výrobních hal – nedostatek kvalifikovaných pracovních sil

Flossenbürg. Původní účel využití podlouhlé budovy nám dnes připomíná jen několik vysokých, nepoužívaných komínů: Na místě, na kterém kdysi prali vězni koncentračního tábora Flossenbürg v potu tváře táborové prádlo, vznikl moderní průmyslový podnik, pobočka dřevozpracující firmy Hofstätter und Co.

Ke stavbě továrny na tomto místě a ještě k tomu v nejzajímavějším pohraničí bylo třeba odvahy. Ta ale rozhodně nechybí řediteli firmy Herbertu Zerellesovi, který vlastní ve Stuttgartu a Eggenfeldenu další tři závody, ani jeho technickému řediteli Werneru Rookovi, který má pobočku ve Flossenbürgu na starosti.

Podnik expanduje a „během dovolené“, jak říká Werner Rook, byl ještě rychle investován jeden milion, čímž byl zvýšen počet zaměstnanců na 155 jistých pracovních míst. Na pozvání starosty Wilhelma Höfera se v pondělí zúčastnil prohlídky podniku poslanec zemského sněmu Willibald Moser, aby se informoval o nejnovější situaci. Hlavním problémem je však nedostatek pracovních sil. I přes vysokou nezaměstnanost nejsou v dřevě-zpracujícím průmyslu kvalifikované pracovní síly. „Úřad práce nám například poslal lidi, kteří prošli drahou rekvalifikací na elektrotechniky a o práci u nás sami neměli zájem,“ říká Rook rezignovaně.

Také poslanec Moser je toho názoru, že by měl Úřad práce více zohledňovat přání zákazníků a uspořádat rekvalifikační kurzy v oboru zpracování dřeva, pokud zde existuje poptávka. Veškeré zboží je přepravováno po železnici. Flossenbüřský závod produkuje jako dodavatel pro nábytkářský průmysl měsíčně 20 000 kusů masivních dřevěných dveří a 40 000 kusů nábytkových lišt a je tak v Horní Falci druhým největším zákazníkem spolkových drah. Skrze pracovní mzdy přichází do pohraničí měsíčně 500 000 DM kupní síly. Zaměstnanci firmy pocházejí nejenom z Flossenbüřku a Flossu, ale také z Neustadtu a Weidenu.

Přesto má Werner Rook další ambiciózní plány: konečný plán výstavby zahrnuje pět velkých výrobních hal („pokud záležitost s pozemky dopadne dobře“). První hala byla již dostavěna, druhá má být postavena na jaře. Během prohlídky podniku se mohl Rook hostům pochlubit s novou učňovskou dílnou. V této hale o rozloze 400m², která je vybavena nejmodernějšími stroji, má být v budoucnu nepřetržitě zaučováno dvanáct učňů. Za tímto účelem plánuje firma zaměstnat jednoho mistra. V letošním roce byli zaměstnáni již čtyři učni.

Velkou pozornost vzbudilo zbrusu nové zařízení na postřik a sušení. Byl to ale také tvůrčí potenciál, který udělal z Hofstätter und Co. jedničku v oboru, ujišťuje Werner Rook. Umělecky obráběné masivní dřevěné desky typu „Flossenbürg“ se vyvázejí především do Rakouska a Francie, ale také na Island.

Překlad: Kateřina Holanová

1.) Obyvatelé Flossenbürgu

Flossenbürg – eine kleine Gemeinde nahe der deutsch-tschechoslowakischen Grenze. 2000 Einwohner, 60000 Übernachtungen im Jahr, landschaftlich reizvoll gelegen, eine Burgruine aus der Stauferzeit – und Mittelpunkt Mitteleuropas. Aber Flossenbürg hat auch durch unsere jüngste Geschichte traurige Berühmtheit erlangt. Seit Eröffnung des Lagers, die sich morgen zum 50. Male jährt, wird die Gemeinde tagtäglich mit diesem Ereignis ihrer Vergangenheit konfrontiert. „Noch immer besuchen ehemalige Häftlinge die Gedenkstätte und gehen bei der Gemeindeverwaltung Briefe mit Anfragen zum KZ ein“, berichtet Bürgermeister Johann Werner. Jahrestage und Kranzniederlegungen lassen wieder Erinnerungen wach werden.

Vor 50 Jahren wurde das Konzentrationslager Flossenbürg errichtet. Es stellt sich die Frage, wie die Gemeinde heute mit ihrer Vergangenheit lebt.

Besucht man die Grab- und Gedenkstätte des ehemaligen Konzentrationslagers, die durch ihre stille, parkähnliche Anlage kaum noch an die schrecklichen Ereignisse erinnert, dann fragt man sich, warum gerade dort ein solches Lager entstanden ist.

Ausschlaggebend dafür war der in Flossenbürg vorkommende Granit. Auf Anordnung des Reichsführers-SS, Heinrich Himmler, wurde Anfang Mai 1938, möglicherweise am „Tag der Arbeit“, das KL Flossenbürg eröffnet. Bereits einige Tage später trafen erste Häftlingstransporte ein. Während in den ersten Jahren Häftlinge hauptsächlich beim Bau des Lagers verwendet wurden, setzte man die Inhaftierten zu Beginn des Krieges mehr und mehr in der Rüstungsproduktion ein. Die Häftlingsbaracken waren ursprünglich für 1600 Gefangene errichtet worden, wurden aber später auf 3000 erweitert und waren während des Krieges ständig überbelegt. Insgesamt dürfen 100000 Menschen durch das Lager gegangen sein. Von 1938 bis 1945 kamen an die 30000 KZ-Insassen ums Leben.

Am 23. April 1945 befreiten die Amerikaner Flossenbürg. Sie fanden noch 1600, meist kranke Häftlinge vor. 16000 Personen waren schon Tage zuvor in Richtung Dachau in Marsch gesetzt worden, konnten aber von den amerikanischen Truppen noch eingeholt werden. Trotzdem kosteten diese „Todesmärsche“ Tausenden das Leben.

Nach dem Krieg wurde im ehemaligen „1. des Todes“ eine Gedenkstätte errichtet. Oberhalb des Krematoriums befindet sich ein Gedenkstein mit hebräischer Inschrift. Auf dem etwas tiefer liegenden Platz vor dem Krematorium birgt eine mit Gras bewachsene Erdpyramide die Asche von vielen tausend Häftlingen. Vor der Aschenpyramide liegen Gedenktafeln, die von ehemaligen Gefangenen ihren ums Leben gekommenen Landsleuten gewidmet sind.

Polen, Russen, Franzosen – Menschen aus der ganzen Welt haben hier ihre letzte Ruhestätte gefunden. Jedes Jahr kommen Delegationen ehemaliger Inhaftierter, um Kränze niederzulegen. Höhepunkt war der Besuch des italienischen Staatspräsidenten Sandro Pertini, der für seinen im Lager umgekommenen Bruder eine Gedenktafel enthüllen ließ.

Die ersten, die nach dem Krieg das Lager besuchten, waren ehemalige Häftlinge aus Belgien und Frankreich. Wie in vielen anderen Lagern auch, trafen sich in Flossenbürg nach der Befreiung ehemalige Inhaftierte, die versuchten, die Vergangenheit zu bewältigen und der Nachwelt vom Terror des NS-Regimes zu berichten.

Eine Steigerung der Besucherzahlen war aber erst in den 60er Jahren zu spüren. In den Jahren 1967/68 kamen über 100000 Menschen in das ehemalige Lager. Schulen wurden auf die NS-Zeit aufmerksamer, und Kirchengemeinden versuchten, Wege zur Bewältigung zu finden. Ein wahrer Besucherstrom setzte im Gedenkjahr 1985 ein, anlässlich der 40jährigen Befreiung des Lagers. 85000 Besucher registrierte die bayerische Seen- und Schlösserverwaltung, die das Gelände heute betreut. 1986 stiegen die Besucherzahlen auf 78722, und sie gingen 1987 auf 70358 zurück. Heuer haben bereits 2586 Personen die Grab- und Gedenkstätte besichtigt.

Der Gemeinde wird immer wieder vorgeworfen, daß das KZ eigentlich ein Wirtschaftsfaktor für den Ort sein müßte. Doch davon will Bürgermeister Werner nichts wissen. „Viele Besucher kommen nur, um das Lager zu sehen und fahren dann wieder. Haupteinnahmequelle bleibt der Fremdenverkehr.“

Nach Aussage von Karlhermann Schötz, evangelischer Pfarrer und durch Dietrich Bonhoeffer besonders eng mit dem KZ verbunden, gibt es verschiedene Ansichten über die NS-Vergangenheit des Ortes. „Die einen bekennen

sich zu dem, was damals in Flossenbürg passiert ist, die anderen wollen davon nichts wissen und winken ab“, schildert Pfarrer Schötz. Der Terror ist nicht spurlos an der Bevölkerung vorübergegangen, zu tief sitzen die Bilder von den Gefangenentransporten durch die Gemeinde. Trotzdem ist nach den Worten des Geistlichen der Wille zur positiven Bewältigung vorhanden.

Albert Schwägerl opfert, wie einige andere Flossenbürger auch, seine Freizeit und führt auf

Wunsch Besuchergruppen durch die Gedenkstätte. „Die Gäste fragen oft sehr kritisch“, erzählt Schwägerl, und „reagieren mit Ratlosigkeit“. „Ganz wichtig ist, daß die Flossenbürger zu ihrer Vergangenheit stehen und daß sie bereit sind, der Nachwelt zu zeigen, was in der NS-Zeit passiert ist“.

Auch Bürgermeister Werner betont, daß man mit der Geschichte leben muß und das Lager nicht wegleugnen kann. „Das Beste, was wir tun können, ist, die Besucher zu informieren, um Hintergründe besser zu erforschen.“

Wegen der ständig steigenden Besucherzahlen wurde von der Gemeinde beim Kultusministerium erreicht, daß ein Lehrer dafür abgestellt wurde, vier Stunden in der Woche Führungen zu halten. Auf Anregung der Gemeinde wurden zudem mit Rundfunkredakteur Toni Siegert eine Dokumentation herausgegeben und eine Diareihe zusammengestellt. Gemeinsam mit dem Kultus- und Finanzministerium sowie der Bayerischen Seen- und Schlösserverwaltung

wird derzeit ein Videofilm erstellt, der im Rathaus den Besuchern vorgeführt werden soll.

Auf das Lager angesprochen, gehen ältere Flossenbürger oft auf Distanz. Einen Grund sieht Pfarrer Werner, von 1962 bis 1974 Geistlicher in Flossenbürg, darin, daß nach dem Krieg vieles überzogen wurde und die Bevölkerung das Gefühl hatte, nicht die Wahrheit zu hören. „Deshalb bauen auch viele Bürger einen Schutzschild auf, weil sie sich noch immer betroffen fühlen. Auch trat bei vielen eine Art ‚Schock‘ auf, als sie erfuhren, was wirklich passierte“, berichtet Werner.

Die Geschichte des Konzentrationslagers Flossenbürg wird von vielen älteren Bürgern, die diese Zeit selbst erlebt haben, als Gegebenheit hingenommen. Sie sehen aber keine Aufgabe darin, ihre Erfahrungen an die junge Generation weiterzugeben. Trotzdem ist man in der Gemeinde bemüht, mit dieser Vergangenheit zu leben.

**Voit, Stefan:
(bez názvu),
in: Der Neue
Tag, 30. 4.
1988.**

ČESKO|BAVORSKÝ
DĚJEPIS

GESCHICHTSBAUSTEINE
BAYERN|BÖHMEN

Překlad článku:

Flossenbürg – malá obec nedaleko německo-československé hranice. 2000 obyvatel, 60 000 turistických pobytů ročně, poloha v malebné krajině se zříceninou hradu z období vlády dynastie Štaufů – a střed střední Evropy. Ale Flossenbürg se smutně proslavil také díky našim novodobým dějinám. Zítra uplyne 50 let od otevření koncentračního tábora. S touto událostí ze své minulosti je obec denně konfrontována. „Bývalí zajatci stále ještě navštěvují památník a vedení obce dostává dopisy s dotazy ohledně koncentračního tábora“, říká starosta Johann Werner. Různá výročí a kladení věnců znovu ožívají vzpomínky.

Koncentrační tábor Flossenbürg byl založen před padesáti lety. Nabízí se otázka, jak se této obci dnes žije s její minulostí.

Při návštěvě památníku bývalého koncentračního tábora a přilehlého hřbitova, který svojí klidnou parkovou úpravou sotva ještě připomíná ony strašné události, se člověk sám sebe ptá, proč zrovna zde vznikl takový tábor.

Rozhodující úlohu v tom sehrála žula, která se ve Flossenbürgu nachází. Na příkaz říšského velitele SS Heinricha Himmlera byl začátkem května 1938, možná dokonce na Svátek práce, otevřen koncentrační tábor Flossenbürg. Již o několik dní později dorazily první transporty zajatců. Zatímco v prvních letech byli zajatci využíváni především při budování tábora, od počátku války museli pracovat stále více ve zbrojním průmyslu. Vězeňské baráky byly původně určeny pro 1 600 zajatců, později byla ale jejich kapacita rozšířena na 3 000 a během války byly neustále přeplněné. Celkem prošlo táborem asi 100 000 lidí. V letech 1938 až 1945 přišlo o život přibližně 30 000 vězňů.

23. dubna 1945 osvobodili Flossenbürg Američané. V táboře našli ještě 1 600 převážně nemocných zajatců. 16 000 osob bylo již o několik dní dříve posláno na pochod směrem na Dachau, americkým vojskům se je ale ještě podařilo dohnat. Přesto si tyto „pochody smrti“ vyžádaly životy tisíců lidí.

Po válce byl v bývalém „Údolí smrti“ zřízen památník. Nad budovou krematoria se nachází pomník s nápisem v hebrejštině. Na poněkud níže položeném místě před krematoriem skrývá trávou porostlá pyramida z hlíny popel mnoha tisíců zajatců. Před touto pyramidou z popela leží pamětní desky, které bývalí zajatci věnovali svým zesnulým krajanům.

Poláci, Rusové, Francouzi – lidé z celého světa zde našli své místo posledního odpočinku. Každoročně přijíždějí delegace bývalých vězňů, aby zde položili věnce. Vyvrcholením byla návštěva italského prezidenta Sandra Pertiniho, který zde odhalil pamětní desku věnovanou jeho bratrovi, který v táboře zahynul.

Jako první navštívili tábor po válce bývalí zajatci z Belgie a Francie. Stejně jako v mnoha dalších táborech se i ve Flossenbürgu po osvobození setkávali bývalí vězni, kteří se snažili vyrovnat se s minulostí a předat dalším generacím zprávu o hrůzách nacistického režimu.

Nárůst počtu návštěvníků bylo ale možné zaznamenat až v 60. letech. V letech 1967/68 přijelo do bývalého tábora více než 100 000 lidí. Školy začaly období nacismu věnovat více pozornosti, církevní obce se pokoušely najít cestu, jak se s tímto břemenem vyrovnat. K opravdovému přívalu návštěvníků došlo v roce 1985 u příležitosti 40. výročí osvobození tábora. Bavorská správa jezer a zámků, která má areál v současné době na starosti, tehdy zaznamenala 85 000 návštěvníků. V roce 1986 stoupl počet návštěvníků na 78 722 a v roce 1987 znovu klesl na 70 358. Letos navštívilo památník a přilehlý hřbitov už 2 586 osob.

1.) Obyvatelé Flossenbürgu

Obci je často předhazováno, že koncentrační tábor pro ni vlastně musí být významným hospodářským činitelem. O tom ale nechce starosta Werner ani slyšet. „Mnoho návštěvníků přichází jenom proto, aby si prohlédli tábor a pak zase odjedou. Hlavním zdrojem příjmů zůstává turismus.“

Podle názoru Karlhermanna Schötze, evangelického faráře, který je díky osobě Dietricha Bonhoeffera s koncentračním táborem obzvlášť úzce spjatý, existují na nacistickou minulost tohoto místa různé pohledy. „Někteří připouští, co se tenkrát ve Flossenbürgu dělo, jiní o tom nechtějí nic vědět a jen nad vším mávají rukou“, popisuje farář Schötz. Tehdejší hrůzy neprošly kolem místních obyvatel jen tak beze stopy, hluboko v paměti mají výjevy z transportů vězňů, které obcí projížděly. Přesto existuje podle slov duchovního vůle k pozitivnímu vyrovnání se s minulostí.

Albert Schwägerl stejně jako někteří další obyvatelé Flossenbürgu ve svém volném čase provádí památníkem skupiny návštěvníků. „Návštěvníci často kladou velmi kritické otázky“, vypráví Schwägerl, a „reagují bezradně“. „Velmi důležité je, aby obyvatelé Flossenbürgu stáli za svou minulostí a byli ochotni ukázat dalším generacím, co se dělo v dobách nacismu.“

Také starosta Werner zdůrazňuje, že je třeba žít s vědomím vlastních dějin a není možné existenci tábora zamlčovat. „To nejlepší co můžeme udělat je informovat návštěvníky, abychom se lépe mohli dobrat pozadí těchto událostí.“

Kvůli stále stoupajícímu počtu návštěvníků uvolnilo ministerstvo školství na žádost obce jednoho učitele, aby zde čtyři hodiny týdně pracoval jako průvodce. Z podnětu obce byla navíc ve spolupráci s rozhlasovým redaktorem Tonim Siegertem vydána publikace a vytvořena série diapozitivů k dějinám tábora. Společně s ministerstvem školství a financí a Bavorskou správou jezer a zámků se v současné době natáčí film, který se bude promítat návštěvníkům na radnici.

Když se před staršími občany Flossenbürgu zmíníte o táboře, často se s vámi o tom odmítnou bavit. Jeden z důvodů vidí farář Werner – v letech 1962 až 1974 duchovní ve Flossenbürgu – v tom, že se po válce mnohé přehánělo a obyvatelé měli pocit, že neslyší pravdu. „Proto si také mnozí obyvatelé vytvářejí jakýsi ochranný štít, protože se stále ještě cítí být poškozeni.“ U mnohých z nich se také dostavil určitý šok, když se dozvěděli, co se skutečně dělo“, míní Werner.

Dějiny koncentračního tábora Flossenbürg jsou mnohými staršími občany, kteří tuto dobu sami prožili, vnímány jako daná skutečnost. Nemyslí si ale, že by měli předávat své zkušenosti mladší generaci. Přesto se obec snaží žít se svou vlastní minulostí.

Stefan Voit

Překlad: Adéla Jurečková

Kasperowitsch, Michael: „Lidé z lágru. Sídliště na svahu se zastaralou infrastrukturou: areál koncentračního tábora Flossenbürg dnes“, in: Nürnberger Nachrichten, 23./24. 4. 2005.

MAGAZIN am Wochenende

Nürnberg Nachrichten
23.-24. April 2005

Vor 60 Jahren befreiten US-Soldaten die Häftlinge des Konzentrationslagers Flossenbürg (rechts). Bereits kurz danach entstand hier am Hang eine Siedlung (unten). Von den einstigen KZ-Gebäuden sind zwei (jeweils im Foto rechts) übrig geblieben. Fotos: Michael Kasperowitsch, KZ-Gedenkstätte Flossenbürg (2)

Der behauene Granitblock lag Jahrzehnte unbeachtet im Garten des Elternhauses von Markus Kraus. Solche Brocken gibt es in diesem traditionellen Granitgebiet überall,“ sagt der 30-Jährige, der in einer Siedlung am Rande von Flossenbürg in der Oberpfalz aufgewachsen ist. In diesen Stein ist allerdings das Wort „Saubereit“ akkurat eingemeißelt.

Die „Lagerer“

Hangwohnlage mit alter Infrastruktur: KZ-Gelände Flossenbürg heute

Von Michael Kasperowitsch

Erst kürzlich erfuhr der junge Flossenbürger, dass der Block einst Teil des Arrestbaus im Konzentrationslager war, dessen Reste heute nur einen Steinwurf weit vom Garten der Familie Kraus stehen. Zwischen 1938 bis zur Befreiung am 23. April vor 60 Jahren kamen hier mindestens 30.000 Häftlinge von etwa 100.000 ums Leben. Zynische Schlagwörter wie „Disziplin“, „Ordnung“ oder eben „Saubereit“ ließ die SS dort in Stein meißeln. Markus Kraus hat das steinerne Relikt der Todesmaschinerie jetzt der KZ-Gedenkstättenverwaltung übergeben.

Wohnungsnot im Ort zu lindern. „Mit dem Ausbau von Unterkünften im ehem. KZ soll sofort begonnen werden. Das benötigte Baumaterial wird von der Gemeinde gestellt,“ heißt es in einem alten Sitzungsprotokoll. Mit seiner für damalige Verhältnisse vorzüglichen Infrastruktur aus der NS-Vergangenheit war das Gelände des früheren KZ ideal für eine Besiedlung. Die von der SS eingerichtete neue Technik hatte dem abgelegenen Ort schon 1938 einen Modernisierungsschub gebracht, nach dem Krieg war das „voll erschlossene“ Bauerwartungsland mit Gewerbegebiet Motor der wirtschaftlichen Entwicklung der Kommune. Die Gemeinde wuchs einfach in das ehemalige KZ-Gelände hinein. Vergleichbares hat sich an keinem anderen Schreckensort des Nazi-Regimes ereignet. Gestört hat das freilich kaum jemand. Nach einem Treffen aller beteiligter deutscher und amerikanischer Stellen sagte ein Teilnehmer der gewerkschaftsnahen „Oberpfälzer Steindustrie“ (Osti) im Februar 1948: „Jeder Arbeiter soll ein Stück Grund und Boden als Schrebergarten erhalten, um darauf später ein Häuschen zu erbauen. Alles muss verschwinden, was den Charakter des Lagers trägt, die Baracken, der Eingang, die Wachtürme. Aus der Stätte des Todes soll eine Stätte der Arbeit werden.“

Ab 1959 entstandenes folgerichtig dort die ersten festen Siedlungshäuschen für die Heimatvertriebenen, die in den Jahren zuvor in einstige KZ-Bauten eingquartiert worden waren. Beim Richtfest für die ersten Neubauten triumphierte der damalige Landrat Christian Kreuzer: „Aus dem ‚Tal des Todes‘ ist wieder ein ‚Tal des Lebens‘ geworden.“ Bis zur Erweiterung der Gedenkstätte Ende der 90er Jahre, die vor allem dem engagierten Leiter der Stätte Jörg Skriebeleit zu verdanken ist, hielt man auch an dieser Form der Überwindung der KZ-Vergangenheit fest. Im übrigen verwies man auf die Gedenkstätte von 1947, die das eigentliche KZ allerdings gar nicht mit einbezog. Flossenbürger wohnen bis heute auf dem mit der NS-Geschichte schwer belasteten Gelände, auf dem früher Häftlingsbaracken standen. Lange Zeit gingen sie ein paar Schritte zur Arbeit in – heute geschlossene – Betriebe, die auch die alte Häftlingsküche und die KZ-Wäscherei nutzten. Familienfeste stiegen im einstigen SS-Casino, nun Gasthof „Flatsnberg“.

Für den langjährigen Flossenbürger Bürgermeister (1976 bis 2002) und Vorsitzenden des Fördervereins für die KZ-Gedenkstätte, Johann Werner, ist das auch der Grund, warum lange vom „vergessenen KZ Flossenbürg“ die Rede war. Das Gelände war eben fester Bestandteil des Lebens im Ort. Über die Leute, die nach dem Krieg im früheren Arrestbau oder im alten Lagerbordell wohnten, hieß es oft: Du stammst doch aus dem Gefängnis, du aus der Puffbaracke,“ erzählt Werner, Jahrgang 1939, „und das war nicht immer freundlich gemeint.“ Heute sind die „Lagerer“ oder „die aus der SS-Siedlung“ längst integriert. „Die Leute haben in den ersten Nachkriegsjahren einfach nach vorne geschaut – blieb ihnen ja auch nichts anderes übrig. Die Einwohnerzahl bei uns stieg damals sprunghaft von 1700 auf etwa 2400 Menschen an. Das brachte Probleme, die gelöst werden mussten.“ Gelegentlich, so der Kommunalpolitiker, kommt es noch vor, dass Ex-Häftlinge des KZ aus dem Ausland durch die Straßen der Siedlung gehen und mit dem Finger auf die gepflegten

Vorgärten zeigen: „Hier stand meine Baracke, Block 12.“ Manche äußern Befremden über die triviale Nutzung des Ortes ihrer Leiden. Die Verantwortung für die Aufklärung über die Geschichte des KZ, dessen Gedenkstätte jährlich rund 130.000 Menschen besuchen, nahm man im Ort allerdings immer gründlicher wahr. Ex-Polizist Werner selbst begann schon vor Jahrzehnten, Schulklassen über das Gelände zu führen, ein Volksschullehrer und auch der Pfarrer beteiligten sich. Jahrzehnte unterstand die „patriarchalische Liegenschaft“ der Bayerischen Seen- und Schlösserverwaltung. 1991 nahm das Kultusministerium das Heft in die Hand. 1995, 50 Jahre nach Kriegsende und KZ-Befreiung, war der Druck auf Flossenbürg dann so groß, dass sich auch der Freistaat stärker engagierte. Werner versichert: Die Gemeinde hat sich die Aufarbeitung der NS-Vergangenheit nie aus der Hand nehmen lassen. Trotz allen Stolzes darauf kommt der 66-Jährige bisweilen ins Grübeln: „Eine Zeit lang machte ich täglich Führungen, zwischendurch kam schon der Gedanke: Du ratst die Daten über diese schrecklichen Ereignisse Jahr für Jahr so runter, wie soll da jemand nachfühlen können, was wirklich passiert ist?“ Als Kind drehte Markus Kraus mit seinen Freunden auf dem einstigen Appell-Platz im Schatten der noch existierenden SS-Wachtürme seine Fahrradrunden. Da stand einst ein Galgen, an dem Menschen hingerichtet wurden. Streng tabu war für die Siedlungsjugend von je her nur das „Tal des Todes“ mit dem alten Krematorium. Das niedrige Mäuerchen zwischen dem Platz und der Senke wirkte für sie wie eine Bannmelle. „Gewusst haben wir schon, was auf dem Areal passiert ist, auf dem wir spielten. Aber ich bin eben vom Lager und ich gehöre auch hierher.“

Sühnebegräbnis: Einwohner von Flossenbürg tragen auf Befehl amerikanischer Militärs KZ-Opfer zu Grabe. Die Bürger sollten so mit den Folgen der Nazi-Gräueltaten konfrontiert werden.

Schon kurz nach der Befreiung des KZ nutzten die US-Militärs den Schreckensort einige Monate lang als Kriegsgefangenenlager für SS-Angehörige. Fast ein Jahr danach kamen in den Baracken vorübergehend mehr als 2000 Polen unter. Sie wurden aus anderen befreiten Lagern als so genannte Displaced Persons (DP) mit dem Ziel nach Flossenbürg gebracht, sie zügel in ihre Heimat zurückzubringen. Polnische DP waren es auch, die jene KZ-Erinnerungsstätte initiierten, die im „Tal des Todes“ entstand, einer kleinen Senke unterhalb des Lagergeländes. Das Krematorium des KZ wurde mit einbezogen, auf der Talseite gegenüber steht eine Kapelle, die aus Steinen dreier dafür abgerissener SS-Wachtürme gebaut wurde. Flossenbürg bekam auf diese Weise 1947 die erste KZ-Gedenkstätte Bayerns. Schon zwei Jahre nach Kriegsende, als auch das DP-Lager aufgelöst wurde, wuchs auf dem KZ-Areal eine Flüchtlingsiedlung mit am Ende 120 Wohneinheiten. Vor allem Deutsche, die aus Böhmen gezielt ausgesiedelt oder vertrieben worden waren, kamen hier unter. Heute zeugen Straßennamen wie Egerland- und Sudeten-deutsche Straße von diesen Anfängen. „Lagerer“ werden die Bewohner der Siedlung von Alteingesessenen bis heute genannt. Der Gemeinderat bebaut das Gelände, um die drängende

AVORSKÝ EPIS

GESCHICHTSBAUSTEINE BAYERN|BÖHMEN

Překlad článku:

Lidé z lágru

Sídliště na svahu se zastaralou infrastrukturou: areál koncentračního tábora Flossenbürg dnes

Michael Kasperowitsch

Opracovaný žulový kvádr ležel celá desetiletí v zahradě u domu rodičů Markuse Krause. „Takových žulových bloků je v této tradičně těžební oblasti spousta“, říká třicetiletý Kraus, který vyrostl na sídlišti na kraji městečka Flossenbürg v Horní Falci. Do tohoto kamene je ovšem pečlivě vytesáno slovo „Sauberkeit“ - „čistota“.

Teprve nedávno se tento mladý obyvatel Flossenbürgu dověděl, že kamenný blok byl kdysi součástí vězeňské budovy v koncentračním táboře, jehož zbytky jsou dnes od zahrady Krausových co by kamenem dohodil. Od roku 1938 až do osvobození tábora 23. dubna před 60 lety, zde přišlo o život minimálně třicet ze sta tisíc vězňů. Cynická hesla jako „disciplína“, „pořádek“ nebo právě „čistota“ tam nechaly do kamene vytesat jednotky SS. Markus Kraus teď předal tento kamenný relikv přávní Památníku koncentračního tábora Flossenbürg. Nad dalšími pozůstatky po nacistických zločinech už dávno roste tráva: Na místech, kudy se kdysi udření vězni plahočili do svých baráků, dnes stojí hezké domky s terasami obrácenými k jihu; žulové zídky kolem předzahrádek a dětských hřišť pocházejí z časů teroru stejně jako dlouhé kamenné schody mezi domy, na nichž se dnes prohánějí psi. Dokonce i původní elektrické a vodovodní rozvody a také kanalizace stále ještě fungují. Stavby SS byly konec konců konstruovány s velkou důkladností, aby mohl být její ďábelský plán – zneužívat pracovní síly ze 30 zemí Evropy až do jejich smrti – beze zbytku uskutečněn.

Už krátce po osvobození koncentračního tábora začala americká armáda toto místo hrůzy využívat jako tábor pro válečné zajatce z řad příslušníků SS. Asi rok na to poskytly táborové baráky přechodně přístřeší více než dvěma tisícům Poláků. Ti byli převezeni do Flossenbürgu z jiných osvobozených táborů jako takzvaní Displaced Persons (DP) s cílem dopravit je co nejdříve zpět do jejich vlasti.

Byli to právě polští DP, kteří dali podnět k vzniku památníku v „Údolí smrti“, na malém úbočí pod areálem koncentračního tábora. Jeho součástí se stalo i táborové krematorium, na protější straně údolí stojí kaple postavená z kamene tří strážních věží SS, které byly za tímto účelem zbořeny. Ve Flossenbürgu tak byl v roce 1947 vytvořen první bavorský Památník koncentračního tábora.

Už dva roky po skončení války a poté, co byl zrušen tábor pro DP, vyrostlo v areálu koncentračního tábora sídliště pro uprchlíky, které ke konci sestávalo ze sto dvaceti bytových jednotek. Byli zde ubytováni především Němci, kteří byli nuceně vysídleni a vyhnáni z Čech. Svědčí o tom i názvy ulic jako Egerlandstraße (Chebská) nebo Sudetendeutsche Straße (Sudetoněmecká). Dodnes říkají starousedlíci obyvatelům sídliště „ti z lágru“.

1.) Obyvatelé Flossenbürgu

Obecní rada tehdy nechala zastavět areál tábora, aby v obci zmírnila naléhavý nedostatek bytů. „Výstavba ubytovacích kapacit v bývalém koncentračním táboře bude okamžitě započata. Potřebný stavební materiál dodá obec,“ stojí v jednom starém protokolu ze zasedání. Díky své na tehdejší poměry znamenité infrastruktuře z nacistické minulosti byl areál bývalého koncentračního tábora pro zástavbu přímo ideální.

Nová technika, kterou sem SS zavedla už v roce 1938, dodala tomuto odlehlému místu potřebný modernizační impuls. Po válce se stal tento „zcela zpřístupněný“ zemědělský region s průmyslovou zónou motorem hospodářského rozmachu městečka. Obec s areálem bývalého koncentračního tábora jednoduše srostla. Nic podobného se na žádném jiném místě spojeném s hrůzami nacistického režimu neodehrálo.

Nikomu to však asi nevadilo. Po setkání všech zainteresovaných německých i amerických orgánů v únoru 1948 sdělil jeden z jeho účastníků odborářské organizaci „Hornofalcký kamenný průmysl“ (Oberpfälzer Steinindustrie - Osti): „Každý dělník ať dostane kousek půdy jako zahrádku, aby si na ní mohl později postavit domek. Musí zmizet vše, co nese charakter tábora – baráky, vchod, strážní věže. Místo smrti se musí stát místem práce.“

Od roku 1958 pak v důsledku toho vznikly první rodinné domky pro vyhnané sudetské Němce, kteří byli v předešlých letech ubytováni v někdejších budovách koncentračního tábora. Při oslavách položení krovů prvních novostaveb pronesl tehdejší zemský rada Christian Kreuzer triumfálně: „Z ‚Údolí smrti‘ se znovu stalo údolí života.“

Tento způsob vyrovnávání se s historií koncentračního tábora převládal až do rozšíření Památníku na konci 90. let, o které se zasloužil především jeho angažovaný ředitel Jörg Skriebeleit. Jinak se odkazovalo na Památník z roku 1947, který ovšem vlastní areál koncentračního tábora vůbec nezahrnoval. Obyvatelé Flossenbürgu dodnes bydlí na místě těžce zasaženém nacistickými dějinami, kde dříve stály vězeňské baráky. Dlouhou dobu chodili pracovat do – dnes zavřených – podniků, které využívaly jako firemní budovy i starou vězeňskou kuchyni a táborovou prádelnu. Rodinné oslavy se konaly v někdejší důstojnické jídelně SS, nyníjším hostinci „Plattnersberg“.

Pro dlouholetého starostu Flossenbürgu (1978 až 2002) a předsedu spolku na podporu Památníku Johanna Wenera je právě to důvodem, proč se dlouho hovořilo o „zapomenutém koncentračním táboře Flossenbürg“. Jeho areál byl pevnou součástí života obce. „O lidech, kteří po válce bydleli v budově vězení nebo ve starém táborovém bordelu, se často říkávalo: Ty přece pocházíš z vězení, ty z bordelbaráku“, vypravuje Werner, který je sám ročník 1939. „A nebylo to vždycky míněno přátelsky.“ Dnes jsou „ti z lágru“ nebo „ti ze sídliště SS“ již dávno integrováni. „Lidé se v prvních poválečných letech zkrátka dívali vpřed – nic jiného jim také nezbývalo. Počet našich obyvatel se tehdy skokem zvýšil z 1700 na 2400. To s sebou přineslo problémy, které bylo potřeba řešit.“

Podle komunálního politika Wenera se ještě občas přihodí, že bývalí vězni ze zahraničí procházejí ulicemi sídliště a ukazují prstem na upravené předzahrádky: „Tady stál můj barák, blok 12.“ Mnozí z nich se pozastavují nad tím, jak triviálním způsobem bylo s místem jejich utrpení naloženo.

1.) Obyvatelé Flossenbürgu

Odpovědnost za šíření informací o historii koncentračního tábora, jehož památník ročně navštíví asi 130 000 lidí, se začala v obci brát stále vážněji. Bývalý policista Werner sám začal už před několika desetiletími vodit školní třídy po areálu za doprovodu místního učitele a faráře.

Celá desetiletí patřil „pozemek parkového typu“ pod Bavorskou správu jezer a zámků. 1991 vzalo otěže do ruky ministerstvo kultury. V roce 1995, 50 let od konce války a osvobození tábora, byl tlak z Flossenbürgu tak velký, že se aktivněji zapojil i spolkový stát Bavorsko. Werner ujišťuje: „Obec si vždy starala o reflexi nacistických dějin.“

Přes vši hrdost na tuto skutečnost šedesátiletý starosta někdy uvažuje: „Svého času jsem denně dělal prohlídky a občas jsem si říkal: Ty tady rok co rok omíláš stejné údaje o těch strašlivých událostech, ale jak se může někdo vůbec vcítit do toho, co se opravdu stalo?“

Jako dítě se Markus Kraus se svými kamarády projížděl na kole po apelplacu ve stínu tehdy ještě stojících strážních věží SS. Tam kdysi stála šibenice, na které se popravovalo. Velkým tabu bylo pro mládež ze sídliště odjakživa „Údolí smrti“ se starým krematoriem. Nizoučká zídka mezi apelplicem a údolím na ně působila jako zapovězená hranice. „Věděli jsme, co se dělo v areálu, na kterém jsme si hráli. Ale já prostě z lágru jsem a sem také patřím.“

Obrázek nahoře: Před šedesáti lety osvobodili američtí vojáci zajatce koncentračního tábora Flossenbürg (vpravo). Krátce na to vzniklo na stejném svahu sídliště (dole). Z někdejších budov koncentračního tábora zbyly dvě (na obou fotografiích vpravo).

Obrázek dole: Pohřeb jako odpykávání viny: Obyvatelé Flossenbürgu z rozkazu amerických jednotek pohřbívají oběti koncentračního tábora. Obyvatelé tak měli být konfrontováni s následky hrůzných činů nacistů.